

Minnen från min levnad

Detta är rubriken för den maskinskrivna biografiska berättelse Mats Fritzon författat i Lidköping 2002. Den är på 52 sidor. Peter Fritzon äger originalet som han skickat mig i form av inskannat material. Nedanstående berättelse är en manuell avskrift av sidorna 1 - 30 samt en del av sidan 34 och följer berättelsen från Mats födelse till hans eget bröllop. Förutom minnen från barndom och uppväxt nämns här också syskonens utbildning och bröllop.

Mats berättar på ett levande och spontant sätt och med stor detaljrikedom om sin barndom och uppväxt. Vi får här inblickar i livet i Möne och Bollstorp, skolgång, engagemang i missionshuset, besök hos släktingar, beskrivning av krigsåren, den egna militärtjänsten, en sommar på Nannagården m.m. Helt enkelt ett tidsdokument som väl motiverar sin plats i den gemensamma släkthistorien.

En lättare översyn av texten har gjorts för att underlätta läsningen, men i princip är Mats berättelse intakt, även med en del upprepningar. Detta får väl tillskrivas antagandet att Mats skrivit olika delar fördelat över tid. Men oftast har upprepningarna också en ny infallsvinkel.

Några delrubriker, utöver Mats egna, har också lagts till.

Personnamn, gårdsnamn och ibland vissa sakord kanske inte är helt bekanta för oss alla som läsare. Ändå har jag helt avstått från att införa förklarande noter, med det merarbete det skulle kräva.

Jag har tagit mig friheten att illustrera texten med ett antal foton som tillhör det gemensamma arvet. Dessa foton finns också publicerade på släktplatsen Jonsson – Sandström. Det gäller även detta dokument.

*november 2016
Anders Fritzon*

Minnen från min levnad

Jag hade lyckan att födas på en liten lantgård i skogsbygden i Möne socken sex kilometer från Blidsberg i den vackra Ätradalsbygden på den kuperade västra delen av Småländska höglandet. Kulturlandskapet blev min uppväxtmiljö och den frikyrkliga gemenskapen som god grogrund. Det förhoppningsfulla tjugotalet blev mitt första årtionde, en efterkrigsepok då man trodde på en ljus framtid för världen.

Jag föddes i kontorsrummet i Bollstorp den 8 december 1925 frampå kvällen. Pappa Fritz tog häst och släde för att hämta barnmorskan som bodde c:a en mil hemifrån i Murum. Grannfrun Alida var hos mamma Judit för att assistera och innan barnmorskan anlände hade jag redan kommit till världen utan att jag farit illa. När jag var 5-6 år och frågade var jag kommit ifrån var den gängse förklaringen att tant Alida kom med mig på något sätt. Ingrid, sju år, och Åke, fem år, blev ju rädda vid mors jämranden och gömde sig i köket. Allt detta har Ingrid berättat.

Tidiga minnen

Mitt första minne har jag när min lillasyster Lilly döptes sommaren 1927. Jag har ett synminne av en svartklädd man med långt vitt skägg och två vita kragknipbar. Det var kyrkoherde Hasselrot som var hemma för att döpa Lilly. Dopskålen står nu hemma. I övrigt minns jag bara enstaka händelser från min tidiga barndom.

När jag var 4-5 år upplevde jag min första bilresa i Holger i Backabos T-Ford, den enda bilen som fanns i Möne och Södra Vångas socknar. Antagligen skulle familjen på morbror Karls bröllop i Liared. Jag stod på bilgolvet och tittade ut och fick se en sjö, antagligen Jogen i Liared. Det synintrycket var så överväldigande att det för alltid fastnade på näthinnan. En annan händelse var morfar Johan Sandströms 70-årsdag. Det var då släktträff i Hjälmseryd i Solberga. Gården hade morfar köpt 1920. Jag minns morfar sittande i en svart rock med långt vitt skägg ner över bröstet. Han såg respektingivande ut och vi barn vågade knappast närma oss honom. Jag gick dock försiktigt fram och drog lite i det långa skägget. Då log han mot mej. Det är det enda minnet jag har av morfar. Han dog 74 år gammal (av cancer) och då mor fick dödsbudet gick hon upp i trappan till övervåningen och grät, minns jag. Morfar arrenderade tidigare större gårdar: I Vistorp, där mamma Judit är född, sedan Trädets gästgivaregård, därefter Årås Säteri.

På Årås säteri gifte sig mamma Judit och pappa Fritz i mars 1917 i den vänstra vita flygelbyggnaden. Det var ett stort bröllop med många gäster. Ett foto från bröllopet finns på torpet. Mamma var äldst av de nio syskonen. Hon föddes 1890 i Vistorp och dog 1971 i Ulricehamn. Pappa Fritz Jonsson föddes i Nannagården i Solberga 1891 och dog 1960 av blodcancer. Årås, som morfar arrenderade i fem år, ligger mycket vackert mellan sjöarna Jogen och Vällern där Tidån bildar ett vattenfall. Där finns en stor kvarn som nu är omgjord till hembygdsgård. I de båda flyglarna från 1700-talet är en inredd till vandrarhem som STF använder. Årås är väl värt ett besök.

Pappa arrenderade Flobo gård i Solberga från 1914. Han var då 23 år gammal. Han köpte Bollstorp i Möne 1920. Min syster Ingrid föddes i Flobo 1918 och Åke 1920, två veckor innan de flyttade till Bollstorp. Min syster Lilly är född i Bollstorp 1927.

En annan händelse som fastnat i minnet var bröllopet i Nannagården för faster Märta och Alrik Josefsson. Det måste vara midsommaren 1930. (Faster Märta lever ännu och fyllde förra året, 2001, 100 år. Hon är för sin ålder mycket vital. Det var stor fest i Kungshult, där hon nu bor, med släktbesök från USA.) Åter till bröllopet 1930 - Mamma sa att jag ofta var sjuk och klen under mina första år, mässlingen vid två års ålder bl.a. och vid detta tillfälle hade jag halsfluss. Jag fick ligga i en säng på rummet till balkongen medan festligheterna varade. Mormor Olga satt bredvid mig och tröstade mig. Hon var alltid solig och glad. När brudparet hurrades ut sa mormor att jag kunde gå ut på balkongen och titta på. En synbild jag har kvar. Brudparet tågade nerför den stora grusgången med tärnor och marskalkar efter och fullt med folk på båda sidor som hurrade allt vad de orkade. Det var ett riktigt bondbröllop, en stor fest. Detta berättade jag för faster Märta på hennes 100-årsdag i Helsingborg. Det tyckte hon var roligt.

Som barn var vi ofta på julkalas i Nannagården. Det var alltid snö på den tiden och vi färdades alltid med häst och släde de två milen till Nannagården. Det har sagts att farmor Augusta som styrde och ställde på Nannagården (en av de större gårdarna i Solberga, med vacker mangårdsbyggnad) ofta hade bjudningar, mest varje söndag. Farmor tog emot alla predikanter som hade möten i Solberga

missionshus, som låg på andra sidan vägen mitt emot Nannagården. Hon var med om att bygga missionshuset i början av förra seklet. Där missionshuset stått finns idag en minnessten. Då Solberga missionsförsamling firade 20-årsjubileum 1923 fick familjen Jonsson, Nannagården, ett modernt väggur inköpt av föreningen för 70 kronor såsom en uppmuntran för deras under de gånga årens stora uppoffring för verksamheten och predikanter mottagning. Vägguret är idag i min ägo. Gunvor ropade in det för 400 kronor vid lösöreauktionen i Sigbo 1980 i Trädet. Jag var då på en resa i USA. Se utdrag ur protokollet, undertecknat av min morfar Johan Sandström som då var ordförande i församlingen. Syskonen Sandström var alla duktiga sångare och musiker och stod ofta för sången och musiken vid möten i bygden. Flera utav dem var också duktiga talare, särskilt morbror Axel, som nästan blev 100 år. (fattades en månad).

För att återvända till farmor Augusta och farfar Alfred i Nannagården så minns jag julkalasan där. Farmor stod vid det stora salsbordet i sin långa svarta klänning med vit rosett vid halsen och guld-ringar i öronen och kontrollerade att man tog av alla sorters kakor, minst tolv sorter. Jag ville inte ha ostkaka. Det såg hon och jag var tvungen att smaka på en bit. Överblivna kakor fick man med sig hem i en papperspåse. Det var vanligt på den tiden.

Farföräldrarna blev 91 och 92 år gamla, levde och dog på gården. Augusta 1860-1952, Alfred 1864-1955. Pappa föddes på Nannagården i april 1891. Han gick i skola i Trädet c:a sex månader och lärde sig räkna, skriva och läsa. Han gav sig ut tidigt och tjänstgjorde som dräng i granngårdar. Efter militärtjänst i Axvall arrenderade han gården Flobo i Solberga, den största gården i socknen. Till hjälp hade han farbror Gunnar, som då var 13 år. Då farfar tog över Nannagården var han bara 18 år och var inte myndig då han gifte sig med Augusta, som kom dit för att förestå hushållet. Farmor Augusta kom från Ingabo i Solberga. Hon hade tre bröder som utvandrade till USA.

Som jag nämnt gifte sig mor och far på Årås säteri 1917. Morfar arrenderade Årås i fem år 1915-1920. Årås är en märklig gård - känd sedan 1500-talet. När Gustav Vasa varit i Torpa och skaffat sig en ny fru, skulle han ta vägen över Årås och övernatta där, och en särskild säng gjordes i ordning till honom. Den lär finnas kvar. Men han tog ej vägen över Årås utan Ätradalen över Bogesund (Ulricehamn) till Falköping.

I min ungdom var vi alltid på juniorläger i Liared. Vi tältade vid missionshuset och badade i sjön Jogen, där jag för övrigt lärde mig simma. Somrarna var ju alltid varma och fina på 30- och 40-talen.

På gården Skottek utanför Ulricehamn var jag senare på ungdomsläger på 40-talet. Stora läger med upp till 400 deltagare. Gunvor berättade att hon cyklade från Götene till Skottek och hälsade på.

Möne och Bollstorp

Så till Bollstorp. Pappa hade tjänat en del pengar på Flobo under krigsåren 1914-1918 och kunde betala 80 % av gårdsköpet kontant. Men Bollstorp krävde stora renoveringar och investeringar under många år, och så kom den svåra ekonomiska depressionen 1929-1933, då priserna på jordbruksprodukter sjönk kraftigt. Sedan blev det sakta bättre och far kunde lösa det sista lånet 1937.

Jag började i Möne småskola 1932. Ingrid följde med mig till skolan den första dagen, så jag hittade vägen. En ny väg byggdes då genom socknen, en s.k. AK-väg, arbetslöshetskommissionens väg-bygge. Många blev arbetslösa i början av 30-talet. I statliga vägbyggen kunde många få arbeten då maskiner ej var vanliga. De hade bara en tung maskin, Juno, en sorts vält, som tryckte till vägbanan. I övrigt hästar, skottkärror och handredskap. De hittade en runsten från vikingatiden vid vägbygget. Den står upprest vid vägen till Möne by från Bollstorp räknat. Vid Hov hittade de en bronsålders-flicka till häst, med bronssmycken och vapen, då vägen gick genom en grav från den tiden.

Hov är ett gammalt säteri, den största gården i bygden, med anor från bronsåldern, då det finns många gravar där från den tiden. Hov betyder "gudalund" och förmodligen dyrkades asagudarna Oden, Tor och Frej där. Sveriges finaste guldfynd, den sjuvingade mönekragen hittades i Möne kyrkby 1867 av en fattig torpare (en kilometer från Hov). Den är från vikingatiden, 500-talet. Torparen fick över 3000 riksdaler i hittelön. För den summan kunde han köpa sig en rejäl gård. Möne-kragen finns nu att beskåda i det s.k. guldrummet i historiska museet i Stockholm.

Hov ägdes under åren 1914-1943 av Denis Persson som var gift med pappas syster Frida. Hon dog vid 54 års ålder av en hjärntumör, opererades av professor Olivercrona i Stockholm, men dog på operationsbordet. Denis var ingen driftig bonde och kunde ej sköta den stora gården så den gick ej med vinst. Vi var ofta på kalas på Hov, oftast vid jul. Denis hade en del fina antika saker, bl.a. en fin trattgrammofon som han spelade på. Jag lekte med kusinerna Alf och Gunnar då jag var där sommartid någon gång. 1941 var jag på Hov och tog upp potatis. Det var så kallt i september så jorden frös och potatisen satt fastfrusen i jordskorporna. På den tiden fanns bara hacka att arbeta med.

För att återgå till 1932. Då jag gått i skolan tre veckor blev jag sjuk. Hugg i magen med jämna mellanrum. Församlingssystemen i pastoratet, bosatt i Hällstad, "bygden doktor", kom och trodde det var blindtarmsinflammation, en inte ovanlig sjukdom och ofta dödlig. Holger i Backabo kom med sin T-Ford en sen kväll. Jag fick lägga mig i baksätet och mor följde med. Så kom jag till Borås lasarett och fick plats på en kal bänk. Efter en stund kom det en doktor med långt vitt skägg och klämde på magen. Det blir operation i morgon sa han och så gick han. Mamma var ledsen och väldigt orolig. På morgonen blev jag opererad. En sköterska satte en sudd, doppad i eter, för näsan och en doktor viftade med en kniv framför mitt ansikte. Så sa hon att jag skulle räkna. Jag hann till 27, sedan somnade jag. Då jag vaknade frampå eftermiddagen satt mor vid min säng och tittade oroligt på mig. Hon hade fått reda på att blindtarmen hade brustit och det är ju livsfarligt. Såret syddes ej igen helt, utan jag fick ligga med ett glasrör som ledde ut från magen. Vistelsen på sjukhuset varade i tre veckor innan jag fick åka hem. Jag låg i en sal med ett tjugotal barn. De som kunde stå på benen spelade jojo som då hade blivit populärt. När jag kom hem var alla glada och tacksamma att jag var frisk och överlevt. Penicillin fanns ej då.

Då jag kom tillbaka till skolan skulle fröken Elin, som var en bra lärarinna, försöka skynda på mej, så jag hann ifatt de andra kamraterna, två stycken. Jag började då stamma. Lärarinnan märkte det och förstod att ta det försiktigt. Då försvann stamningen. Sen var jag ovanligt frisk under hela skoltiden.

I tredje klass fick jag börja i "storskolan". Jag tror det var varannandagsläsning de första åren i skolan. I "storskolan" fanns klasserna tre till sex. Min lärare hette Arne Samuelsson, krävande, effektiv och höll sträng ordning. Hade inte mycket humor. I fjärde klass fick vi en ny lärare, Sven Samuelsson från Linköping, nytexaminerad. Vi trivdes väldigt bra med honom. Han var lättsam och gladare. Han införde arbetsskolemetoden. Då 3-4 hade undervisning fick 5-6 arbeta självständigt. Vi hade många arbetsböcker, Sjöholm-Goes bl.a. Vi hade ofta skriftliga prov då vi fick redovisa vad vi kunde. Jag trivdes med alla ämnen i skolan utom uppsatsskrivning, som jag tyckte var jobbigt. Vi läste alla dagar i veckan, även lördagar, och hade även hemläxor över söndagen. Vid ett tillfälle, i fjärde klass, skulle vi skriva en hemuppsats till en tävling i "Lyckoslanten", Sparbankens tidning. Min uppsats skickades in och jag fick andra pris tror jag. Men jag var inte glad för priset för Åke hade hjälpt mig hemma att formulera en del meningar i uppsatsen. Han var mycket skicklig i både tal och skrift. Han skrev dikter och skickade in artiklar till Ulricehamns tidning. Han var också duktig talare och kunde hålla fina anförande utan manuskript.

I femte klass fick vi göra en skolresa till Trollhättan och se på slussarna bl.a. Då jag slutade efter sjätte klass gjordes en skolresa till Östergötland. Vi besökte bl.a. Alvastra klosterruin och Omberg. I Hästholmen fick vi se på tvåmotoriga bombplan. I Omberg fick vi åka båt till Rödgavels grotta. Det var en intressant resa, mest på järnväg.

Vid ett tillfälle, jag gick i sjätte klass, fick vi besök av biskop Ljunggren från Skara - inspektion. Kyrkoherde Ahlstrand var också där. Vår magister hade lärt oss mycket bibelkunskap och vi kunde många berättelser, men vi hade inte behövt plugga in så många psalmer. Biskopen förhörde oss enbart på psalmer en hel timma. Han gick fram och tillbaka runt katedern hela tiden, men var snäll och hjälpte oss på traven om vi inte kunde så bra. Antagligen hade kyrkoherden tipsat biskopen om just psalmer som vi inte var så bra på.

På rasterna hoppade vi mycket höjdhopp, populärt, eftersom Sveriges mästare i höjdhopp, Assar Duregård från Blidsberg var ifrån bygden. Jag nådde 1,35 m. i skolan. Senare på seminariet i Karlstad 1,60 meter, vilket var bäst i klassen.

Vi hade långt vinterlov december-januari, sex veckor, eftersom läraren då hade fortsättningsskola. Den gick jag i 1938-1939 samt 1939-1940. Då läste vi samhällskunskap, litteratur, svenska, matematik m.m. Minnen från fortsättningsskolekursen 1939-1940 har etsat sig in i minnet. Då pågick finska vinterkriget. Under rasterna stod vi pojkar ofta och läste tidningen och gladde oss åt finnarnas segrar över de ryska inkräktarna. Det var fruktansvärt kalla vintrar i början på 40-talet. Vi hade en klasskamrat som hade lång väg till skolan, c:a fem kilometer. En morgon kom han 20 minuter för sent, alldeles röd i ansiktet av kylan, -30 grader, men han hade inte tagit skada. Vi åkte skridskor till skolan då det alltid var snö på vintern. Vi fick hjälpa till och bära in ved till skolan för att elda i den stora kaminen längst bak i klassrummet. Läraren tände i kaminen tidigt på morgonen, då han hade bostaden i samma hus.

Vår lärare var också med i Möne-Södra Vånga Missionsförsamling och var ledare i SMU-juniörerna 13-18 år. Det var en livlig verksamhet i missionsförsamlingen, särskilt dess ungdomsverksamhet. Nästan alla ungdomar var med i SMU-juniörerna och flickorna sydde. Det fanns ingen slöjd i skolan. Blomsterbordet som Peter och Anita fått av mej har jag gjort i juniörslöjden. Sedan hade vi försäljning strax före jul då våra alster ropades ut och pengarna gick till verksamheten. Vi läste också in kurser och tog brons, silver och guldmärken, som SMU hade på den tiden. Vår lärare, Sven Samuelsson, skötte det hela. Efter guldmärket kunde vi förkovra oss ytterligare och ta diplom, vilket vi också gjorde, de flesta av oss. SMU-sekreteraren Josef Melin kom ner från Stockholm och delade ut diplomerna. Vi var de första i Sverige som tog diplom i SMU. Jag har mitt kvar. Vi hade

också idrott, orienteringsövningar, läger på sommaren i Liared och utflykter per cykel. När jag var c:a 15 år gick jag med i sång- och musikföreningen. De tyckte jag sjöng bra. Vi reste också ut och sjöng i andra missionshus. I missionsförsamlingen fanns det omkring 60 medlemmar och vi var ett 30-tal i SMJ-SMU.

Så skulle man naturligtvis gå i konfirmationsskolan för kyrkoherde Ahlstrand en gång i veckan 1938-39 i Hällstads skola. Vi lärde oss Luthers lilla katekes utantill och dessutom två psalmer varje gång. Jättetråkigt! Flickorna var bäst på att rabbla upp alla verserna. Vi pojkar orkade inte med mer än de två första i varje psalm. Vid den högtidliga konfirmationsavslutningen i kyrkan och vi skulle få nattvarden, sa en av pojkarna: "Nu ska vi ta vår första sup, den heliga". Min kamrat från skoltiden, Bernt Einarsson i Bodala fick scharlakansfeber till konfirmationen och kunde inte vara med. Sen fick han gå upp extra i Möne kyrka då prästen förhörde honom under en halv timma på Luthers katekes. Vi var alla med. Bernt kunde hela katekesen utantill. Imponerande! Bernt och jag var de bästa vänner under hela skoltiden. Vi satt i samma parbänk i skolsalen. Vi sa aldrig ett ovänligt ord till varandra på hela skoltiden.

Sedan gick vi också i bibelskola, vi som tillhörde SMU, tillsammans med SMU-are i Börstig och Brismene. Pastorn i kretsen var vår lärare. Vi träffades mest i hemmen. Det var mycket lärorikt. Vi fick omfattande bibelkunskap. Avslutningen var i Kärråkra missionshus våren 1940. Som konfirmationsgåva fick jag min första cykel av pappa, en Emmaboda Original av utmärkt kvalitet. Den kostade 120 kronor, mycket pengar då. Den höll i över 45 år.

Det var livlig frikyrklig verksamhet i min hembygd, särskilt SMF-SMU. Svenska Kyrkan hade då ingen ungdomsverksamhet överhuvudtaget. Jag var på Skottek utanför Ulricehamn på stora ungdomsläger med upp till 400 ungdomar. Gunvor var med på ett sådant läger, men det var före mig.

Jag har fina minnen från skoltiden i Möne skola och jag träffade min gamle lärare Sven Samuelsson i Linköpings Missionskyrka någon gång i mitten av 70-talet. En tabbe råkade jag ut för en gång, då min snöboll råkade panga en ruta till korridoren där vi åt våra medhavda smörgåsar. Jag köpte en ny ruta hos glasmästaren för två kronor och satte dit den själv med kitt i vinterkylan. Det fick aldrig pappa veta.

En tragisk händelse minns jag från skoltiden. En flicka i Lillys klass cyklade i diket, fullt med vatten, blev förkyld och fick lunginflammation, ofta en dödlig sjukdom före penicillinets tid. Hon dog på Borås lasarett, nio år gammal. Vi var med på hennes begravning och vi fick se henne i den lilla vita kistan. Det grep mig oerhört. Det var mitt första möte med döden. I kyrkan sjöng vi barn "Tryggare kan ingen vara". Nästa gång var när David i granngården dog. Jag besökte honom då han låg på sitt yttersta, gul i ansiktet. Farbror David var mycket snäll minns jag. Jag och Lilly stod vid fönstret på andra våningen då begravningsprocessionen drog förbi. Kistan stod på en vagn klädd med granris dragen av en häst och allt folket efter.

Innan torparen Bergendahl dog var jag också och besökte honom. Jag var då tretton år. Torpet låg uppe i skogen, vid den gamla kyrkvägen, och hörde till de båda Bollstorpsgårdarna. Han hoppades att jag skulle ta över gården. Vid hans begravning var alla de nio barnen hemma. Bergendahl hade en ko, en gris samt höns. Då han skulle plöja sina bägge åkerlappar fick han låna en häst i Bollstorp. Han fick hugga ved i skogen gratis. Bergendahl var den siste indelte soldaten i bygden, det var ett soldattorp under Bollstorp. På Bollstorp bodde tidigare militärer på 1700-talet och i början av 1800-talet. Det har jag sett i de gamla gårdspapperen som fanns i Bollstorp. Bergendahl var också vaktmästare i kyrkan, skötte eldningen i de två stora kaminerna, ansade kyrkogården, och gjorde gravöppningar, skötte klockringningen samt trampade kyrkogelnen, dvs. bälgen. Det var ju alltid läraren som var orgelspelare. Alla de nio barnen klarade sig bra i livet och hur de kunde växa upp och bärga sig i det lilla torpet är en gåta. Då fanns inga barnbidrag och ordet socialbidrag var inte uppfunnet. Fru Bergendahl hade det mycket fint i stugan och talade ett vårdat språk, vilket inte Bergendahl gjorde. Efter Bergendahls bortgång flyttade fru Bergendahl därifrån och torpet revs 1939.

Då pappa köpte Bollstorp 1920 tog det ett helt år innan köpehandlingarna blev påskrivna eftersom flera delägare bodde i USA och postgången tog lång tid med amerikabåtarna. Då far och mor tog över Bollstorp fanns det två mindre flyglar till mangårdsbyggnaden, byggd 1854 i rejält timmer.

Pappa rev de båda flyglarna och lät bygga den byggnad som står intill, med rejäl matkällare, bakstuga, vävkammare, snickarbod och fint dass. Det fanns också plats för åkvagn, åksläde, cyklar m.m. Också ladugårdsbyggnaden byggdes till med vagnhall, vedskjul och sädesmagasin. I början av 20-talet, möjligen redan 1920, kom elektricitet till bygden och vi fick elljus. Lamporna var ej mer än 15 watt. Pappa skaffade elmotor, eldrivet tröskverk, släphiss, hackelsemaskin och senare kvarn samt kapsåg till vedkapning. En hel del kostsamma investeringar.

Bollstorp 1974

Mangårdsbyggnaden gjordes också om

invändigt (som det nu ser ut), vatten drogs in med en handpump i köket. Men inget avlopp. Skolorna från maten skulle grisarna ha. Jag tror också far byggde svinhuset med kokgryta för potatisen. När jag och Lilly flyttade hemifrån var far tvungen att skaffa mjölkmaskin också. 1937 byggdes en front ut på sydsidan och far och mor fick ett eget sovrum på andra våningen. Uppvärmningen skedde med kakelugnar och järnspisen i köket. Dessförinnan låg vi alla i de två rummen bredvid köket på vintern. På sommaren bodde vi på andra våningen ovanför köket i den s.k. "långa kammaren". Bollstorp har antagligen från början ägts av någon som hette Boll, kanske från 1600-talet. Var från början en eller högst två gårdar. På 1800-talet blev Bollstorp delat på fem gårdar (syns på gamla generalstabsblad). Sedan upphörde tre gårdar och en del åkrar såldes till gårdar i grannbyn. Kvar blev de två nuvarande gårdarna.

Fyra glada syskon 1927-1928

Jag minns inte så mycket från 20-talet men då vi barn alla var små hade de både dräng och piga hemma. En dräng från den tiden var son till en fattig torpargumma i grannbyn. Han var mycket begåvad och satt uppe på drängkammaren och studerade Hermods brev på kvällar och helger. Han kunde sedan ta studentexamen som privatist i Lund. Jag minns väl då han uppenbarade sig på gårdstunet i mörk kostym och den rakkantade Lunda-studentmössan på huvudet. Det måste ha varit omkring 1930. Han fick sedan låna pengar av ett par rika damer i Möne och läste till präst i Lund. Han blev kyrkoherde så småningom i Norra Vånga - Larv utanför Skara, men omkom då han

krockade med ett tåg vid en järnvägsövergång i

slutet på 50-talet. Han skulle hämta sina pojkar som gick på läroverket i Skara. Han hette Gunnar Härnvi. Jag har ett kärt minne av honom från 20-talet, en liten röd julljusstake som jag tar fram varje jul. Vi fyra barn fick var sin lilla stake av honom.

En tråkig händelse inträffade på 20-talet, närmare bestämt 1923. Mamma var på väg med ett barn som var ganska långt gånget. Så skulle hon hjälpa till med något på logen vid höbärgningen. Då kom plötsligt en stång farande från hörännet och träffade henne i magen. Barnet dog och det blev ett svårt missfall. Det höll på att gå illa för mamma, men hon tillfrisknade lyckligt nog. Pappa snickrade en liten kista och barnet begravdes på Möne kyrkogård. Pojken fick namnet Per. Men någon gravsten finns ej. Denna händelse fick jag reda på i vuxen ålder av Ingrid.

Min barndoms jul.

Julförberedelserna, för att inte säga julstöket, började tidigt på gården. Redan i början av november skulle julgrisen slaktas. Far kallade på slaktaren, som kom med slaktspik, kniv och skålltratt. När den stora gödgrisen på drygt 100 kg drogs ut ur stian till slaktrummet i svinhuset anade han nog vad som väntade. Han skrek alldeles förfärligt. En gång fick jag hålla i slaktmasken (piken). Sedan stacks grisen och mor kom med en hink och tog vara på blodet som hon sedan bakade paltbröd av. Paltbrödet hängdes upp på en stång i bakstugan och användes sedan till middagsmat. I svinhuset hängdes sedan grisen upp i bakbenen mot taket via en talja som var fäst i takbjälken. Nu skulle grisen skållas med hjälp av hett vatten och skålltratten. Sen började styckningen och det dröjde inte länge förrän mamma gjorde goda köttbullar till middag. Efter själva styckningen vidtog saltningen av alla fläskbitarna, som varvades ner i en stor trätunna med saltlake i. Det skulle sedan bli gott stekfläsk till vinterföda för familjen. Jag vet att jag älskade knaprigt stekfläsk med stekt potatis som

Omkring 1935

kvällsmat. Köttkvarnen togs också fram och användes för att göra köttbullssmet och till korvstopningen. Jag hjälpte till att skrapa grisens tarmar rena så att de kunde användas till korvstopning. Vad mat det lagades av grisen: stekar, fläskbitar, köttbullar och korvar, fläskkorv, grynkorv och surkorv, en delikatess vid smörgåsbordet. Surkorven skulle torkas ovanför spisen innan den hängdes ut i visthusboden. Vidare pressylta, rullsylta, inkokta grisfötter (våldigt gott till rotmos) och inte att förglömma julskinkan och blodpaltbrödet. Mycket förvarades i konserveringsburkar. Frysboxar fanns inte i min barndom.

Slutet av november gick i tröskningens tecken. Havren, rågen och vetet skulle tröskas. Innan elström kom till gården omkring 1920 användes körhuset invid ladan. Där fanns en tröskvandring och en häst gick runt och drog den. Men det var före min tid. Körhuset finns kvar i Bollstorp. Pappa köpte ju ett modernt och fint eldrivet tröskverk som stod på logen hela vintern. Havren maldes på en gröpkvarn till foder åt grisar, kreatur och hästar. Vetet och rågen blev till bullar och brödkakor. För att få säden mald fick vi med häst köra till Basta kvarn i Blidsberg. Där fanns ett vattenfall vid Ätran. Det var sex kilometer dit. Här fick man ställa in hästen i kvarnstallet och sedan vänta i kvarnen tills säden var färdigmald. Jag var ofta med far till Basta kvarn. Det var spännande att se på maskinerna och vattenfallet. (Idag är det servering i Basta kvarn och tre turbiner levererar elström till samhället. Där är mycket vackert vid Ätran och värt ett besök. Gunvor och jag var där 1997 och rastade på väg från Runnö.)

När mor sedan fick hem mjölet tog bakningen inför julen vid. Brödkakorna, eller rättare hålkakorna, förvarades i en stor plåtburk och vetebullarna i en stor glasburk så de varken torkade eller möglade, och i skafferiet var det dessutom ganska kallt där maten förvarades. Mestadels brukade mor baka tidigt varje fredag. Hon gjorde i ordning degen som fick jäsa på bakbordet i köket. Sedan bar hon skyndsamt ut hålkakorna till stora bakugnen i visthusboden. Där gräddades kakorna över öppen eld och togs sedan ut med en "gressla", en järnplatta med långt skaft. Det blev väldigt gott bröd. Vetebullar bakades i järnspisen i köket. Strax före luciadagen bakades också en mängd lussekatter. Det kom ju ofta "lussegubbar" på besök med anskrämliga masker för ansiktet kvällen för luciadagen och de ville alltid ha något gott. Jag tyckte det var otäckt med "lussegubbarna".

Lutfisken lutades från Annadagen för att bli färdig till julafton. Far sågade den i lämpliga bitar och lade den sedan i lut i en särskild träbalja i visthusboden.

Vecka före jul var en hektisk vecka. Huset skulle städas, golven skuras och nya gardiner hängas upp. Innanfönstren sattes in och det lades bomull mellan inner- och ytterfönster på fönsterkarmen.

Tättningslist av gummerat papper sattes över alla skarvar för att hålla kylan ute och värmen inne.

Någon dag före jul gick far och jag till skogen för att skaffa hem tre julgranar och två enbuskar. En gran för stora salen i vårt hus, två granar vid porten framför huset med julkärvar i, barkade nertill. Det var fint att se de vackra domherrarna komma och kalasa på havren i kärvarna. Enarna sattes vid verandaingången till huset. I skogen hämtades mattlumner, en vacker krypväxt. Den dekorerades med rött kräppapper och hängdes sedan upp som dekoration över dörrar och den stora taklampan i salen.

Till hästar och nötkreatur skulle foder göras i ordning så det räckte hela julhelgen. Det var som att också djuren kände på sig att det var jul. De förnam att det var något extra. De fick lite extra gott. De var så tysta och nöjda.

Julbadet var också viktigt. Det bestod av en plåtbalja med varmt vatten uppe på "långe kammern" där mor skrubbade oss barn rena när vi var små. Hon var rätt hårdhänt vill jag minnas. I övrigt fick man tvätta sig i ett handfat i en kommod i köket. Badrum fanns inte i min barndom. Men på Ingrid och Knuts tid i Bollstorp ordnades med badrum, varmvatten, toalett och avlopp.

På julafton kläddes granen med bl.a. levande ljus. Julklappar hade köpts in tidigare i någon handelsbod, kanske hos Stenvall i Blidsberg eller hos Einar i Bodala, mest nyttovaror såsom nödvändiga kläder.

En gång var jag med till Blidsberg då far rest dit med släde för att julhandla bl.a. den obligatoriska svagdricka som var väldigt läskande. Det var ett väldigt pysslande på julafton. Särskilt med granen i stora salen. Den dekorerades med papperskarameller och allehanda attiraljer som sparades från år till år.

Vid tolvtiden på julafton skulle vi doppa i grytan som stod mitt på köksbordet. Det var dopparetan. Mors hembakade råglimpor skars upp och var och en i familjen doppade sitt bröd i den stora grytan där julskinson nyss kokat. Det feta och varma spadet var en delikatess. Till doppet i grytan hörde också skinka och bruna bönor. Som efterrätt fick vi alltid röd sagogryns-soppa bestående av röda sagogryn, russin och katrinplommon. Väldigt gott, men serverades bara vid jul. De återstående julklapparna gjordes nu i ordning och lades i en säck.

Jul på Bollstorp 1944

Vid 16-tiden var det dags för julkaffe på "kontoret" där den bruna kakelugnen står med en skön brasa i. I salen eldades också i kakelugnen. Men de två västra rummen var stängda och användes bara på sommaren och vid kalas. Men där fanns också en öppen spis och en kakelugn. Julkaffet drack vi vid det bordet som står framför bäddsoffan i Noltorp. Mamma bjöd på goda bullar, julstjärna, slängar, pepparkakor i form av grisar, hjärtan m.m. Men det viktigaste var "Randekakan", en stor kaka som bara bakades till jul. Den bestod av fyra lager, varav två ljusa och två mörka med kakao i. Den skars i bitar och var väldigt god. Den skulle räcka hela julhelgen. "Randekakan" var något som användes i mormors hem och traditionen gick vidare till Ingrid och Gunvor.

Sen var det dags för tomten med julklappspåsen. Så många julklappar var det inte, enkla och billiga saker, mest nyttokläder, för pengar var det ont om på den tiden. Men spännande var det. En jul höll jag på att bli utan julklapp. Jag var väl 11-12 år. Men så sa pappa att jultomten hade ställt min julklapp utanför köksdörren. Jag gick ut och där stod ett par splitter nya skidor med bambustavar. Jag blev överlycklig, något jag önskat mig, men dyra, 10 kronor. Tyvärr gick den ena skidan sönder då

jag åkte i Brogårds backe, men pappa lagade den med en plåtbit. Tidigare hade jag hemmagjorda skidor vars spetsar kokades i grytan i brygghuset så att de blev mjuka och kunde böjas lite grand uppåt. Smeden Martin i Bengtsgårn brände in tjära under skidorna. Som jag nämnt förut har jag kvar en liten julklapp från min barndom, den lilla ljusstaken jag fick av drängen Gunnar Härnvi. Efter julklappsutdelningen tändes de levande ljusen i granen och några sprakbloss tändes också. Sedan dansade vi barn runt granen och sjöng "Nu är det jul igen" m.fl. visor. Sen var det paus och sysslorna i lagårn måste göras, mjölkning och foder åt djuren. Senare på kvällen bjöds det på lutfisk vid det stora bordet i salen och risgrynsgröt. Det var gott och alla åt med god aptit fast det var sent. Sedan tog far fram bibeln och läste julevangeliet varpå vi sjöng julsånger, bl.a. "Fröjdas vart sinne julen är inne" till musik från orgeln. Så återstod gottbordet, julknäck, ischoklad och lite frukt. Sen var det dags att gå till sängs. TV fanns ej på den tiden och vår första radio inköptes 1938.

Nästa morgon, juldagen, skulle vi till julottan i Möne kyrka. Det bar iväg med häst och släde. I den stora kyrkan var det levande ljus på bänkarna. El fanns inte. Och så sjöngs "Var hälsad sköna morgonstund", alla verserna sakta men säkert, och prästen läste julevangeliet och predikade. Det var alltid snö på den tiden och det var fint att höra bjällerklängen från hästarna vid slädfärden. Det gällde att vara ordentligt klädd för det kunde vara kallt i släden. Vi hade varma fårskinnsfällar. Juldagens fortsättning blev en stilla gemenskap i familjen. Vi barn ägnade oss åt spel ex. fiaspel och annan rolig sysselsättning. Vi läste också jultidningar ex. "Vinterny", som kom varje jul. Till juldagens sysslor hörde också det vanliga ladugårdsarbetet. Det var mjölkning och skötsel av kor, att se till att kor, hästar, grisar, höns och katter fick sin föda. Annars var juldagen en vilo- och högtidsdag för både folk och få.

Annandag jul var söndagsskolfesternas dag. Vi åkte släde eller gick till missionshuset i Södra Vånga. Där var det mest fullpackat med folk. Einar i Bodala, som bodde närmast missionshuset var vaktmästare och eldade i pannan så det var varmt och skönt. Det var alltid intressanta program med kort predikan, mycket sång och musik och framträdande av barnen med diktläsning och tablåer. Så var det kaffeservering, som dracks i bänkarna och vi barn fick gottepåsar samt söndagsskolans jultidning. Efter annandagen blev vi ofta bjudna på julkalas, Nannagården, Hov samt hos grannar. Vi ungdomar i SMU hade ofta en egen julfest i missionshuset under mellandagarna. Men sen tog den vanliga vardagen vid.

Årets gång i skolan.

Då jag gick i småskolan och storskolan (folkskolan) började terminen omkring den 8 augusti och slutade omkring den 8 december. I början på oktober var det "potatislov", då man skulle hjälpa till att ta upp potatisen, samtidigt skurlov, då skolan skurades extra noga. Sedan började vårterminen omkring den 1 februari. Läraren hade fortsättningsskola för dem som slutat i 6:e klass, sex veckor, två veckor före jul och fyra veckor efter i januari. Därför hade vi andra långt vinterlov runt jul och nyår, sju veckor. Det var skönt på vintern. Något sportlov fanns inte och påsklovet var kort. Skolan slutade i början av juni. Läsåret var bara 37 veckor. Avslutningsdagen i juni var det examen med förhör. Vi var finkladda och hade syrener på bänkarna. Och många föräldrar kom och hörde på. Det var högtidligt. Lektionerna var då 50 minuter. Nu är de 40 minuter. Dagen började alltid med psalmsång och läraren hade en kort morgonandakt. Skoldagen avslutades med psalm och bön (välsignelsen). Skolbispisning fanns ej på den tiden. Man fick ta med sig smörgås och dryck till skolan. På rasterna sparkade vi boll eller idrottade, mest höjdhopp. På vintern snöbollskrig. I skolgårdens uthus fanns utedass och vedskjul. De som var ordningsmän fick bära in ved till kaminen.

Fortsättningsskolan var två sexveckorskurser, två vintrar i rad. Vi fördjupade oss i svenska, läste litteratur, och vi fick lära oss att författa skrivelser till myndigheter, ex. till kungen. Dessutom samhällslära, naturlära och matematik. Slöjd hade vi inte i skolan. I stället fick vi slöjda i missionshuset då vi var juniorer. Gymnastiksal fanns inte heller. Vi hade lite övningar i skolsalen och idrott utomhus.

Då man kom hem från skolan fick man äta av den halvvarma maten som fanns på spisen. Mamma var ju ofta ute och hjälpte till på fälten på hösten. Däremot åt man rejält till kvällsmat. För det mesta "svartagröt" (rågmjölsgrot) med lingonmos, uppblandad med äppelmos. Bäst gillade jag stekt fläsk med stekt potatis till. Det sov man bra på. Vad man sov bra som barn! Jag vaknade utan väckarklocka nästan exakt kl. 7 varje morgon. Hemläxor hade vi naturligtvis i nästan alla ämnen. I räkning, historia, geografi, naturlära, kristendomskunskap, svenska (rättskrivning, språklära, ibland hemuppsats). Dessutom fick man hjälpa till med diverse sysslor på gården ibland. Lekkamrater hemma hade jag knappast. På sommarhalvåret lekte vi ofta vid bäcken (Lidan). Där fanns en damm att bada i och ett vattenfall. Vår och höst kunde det bli mycket vatten i bäcken och det svämmade över på madorna. På vintern blev där is som vi åkte kana på. Annars var det skidor eller sparkstötting till skolan eller missionshuset.

Vi hade en separator i skafferiet och på vintern i min tidigare barndom separerade vi en del mjölk där, så det blev grädde och skummjölk. Skummjölken fick kalvar och grisar. Grädden kärnades till smör i en smörkärna med vev, ibland med störkärna. Jag fick som barn dra separatoren och även sköta smörkärnan ibland. Så vi gjorde vårt eget smör och ibland tillverkade mor ost också. Jag åt aldrig ost som barn, jag tyckte den varför skarp i smaken. När jag slutat i sjätte klass ville mor jag skulle lära mig spela orgel. Vi hade en bra orgel hemma. Och jag tog ett antal lektioner för läraren i skolan, Sven Samuelsson. Jag gjorde snabba framsteg och frampå hösten fick jag spela på orgeln i missionshuset för första gången på ett möte. Jag tyckte det var roligt med orgelspel och satt ofta på kvällarna hemma efter arbetets slut och spelade. Det var en fin stämning i den orgeln och jag njöt av musiken. På 40-talet blev det populärt med mandolinorkester och då lärde jag mig spela mandolin också. Mandolinen fick jag av moster Ester. Den är fin med pärlemorinlägg. Ingrid spelade orgel och gitarr, Åke fiol och Lilly gitarr också. Mamma hade ju en gammal gitarr.

Årets gång i Bollstorp

Då jag slutat sjätte klass fick jag börja arbeta på gården som fullvuxen karl. Jag var tämligen stor och stark för min ålder. Min klasskamrat Bernt i Bodala började som dräng hos sin farbror i Backabo. Kl. 7 på morgonen upp och ut i ladugården för att mjölka korna. Vi hade 8-10 kor och fyra kvigor samt några kalvar i båsen. Dessutom hade vi en stor tjur (föreningstjur) som pappa hade hand om från 1936 och framåt. Pappa hade en viss ersättning för detta. Tjuren skulle ju betjäna alla kor bland tjuvföreningens bönder. Efter några år köptes en ny tjur ofta från någon stor gård i Skaraborg.

När jag var 14-15 år fick jag ta ut tjuren när inte pappa var hemma. Det var ett vågspel men det gick bra. Vi hade en två meter lång stake med en karbinhake som sattes fast i tjurens nosring så man kunde hålla den ifrån sig. Det fanns bönder som blev ihjälstångade av tjuurar. Farbror Gunnar i Nannagården höll på att råka illa ut, men farbror Karl som gick efter tjuren räddade Gunnar från svårare skador. En gång minns jag att tjuren kom lös. Han var tjudrad med en länk som satt fast vid en järnstång i marken. Tjuren hade lyckats dra upp stängen och kom lös. Jag tror

vi var inne och åt middag då tjuren kom springande med länken släpande efter. Vi sprang ut, jag, pappa och Åke. Han tog vägen ner mot mossen där korna fanns. Då han sprang dånade det i marken. Han kunde inte ta sig över stenvallen och i ilska tog han havrenaker som stod uppställda på åkern och kastade dem högt upp i luften med sina horn. Så småningom lockades han upp till lagårdsbacken där pappa och Åke lyckades få tag i hans nosring och få in honom i lagårn. Då han härjade som värst gömde jag mig bakom en stenvall där han inte kunde nå mig. Det var en nervpillrande upplevelse.

Vi var alltid två som hjälptes åt med mjölkningen. Jag, Ingrid eller mamma, senare Lilly. När Åke var hemma hjälpte han till. Han gick på folkhögskolan i Jönköping 1937-1938. Sedan skulle mjölkflaskorna köras ut till mjölkbordet vid stora vägen. Sommartid fick kvällsmjölken feras ner i en brunn för att hållas kall. Det fanns en extra brunn nedanför lagårn. Så skulle korna utfordras, hö,

kraftfoder, havre plus rotfrukter och halm som efterätt. Vidare måste vattnet pumpas upp för hand till vattenreservoaren som fanns under foderbordet. Det tog en god stund. Så var det mockning (gödsel som kördes ut på en kärra till gödselstacken). Pappa skötte alltid om grisarna i svinhuset och hönsen och gav dem mat och tillsyn. Där fanns oftast två suggor och fyra till sex gödsvin. Ofta hade någon av suggorna 12-15 små kultingar.

Dessutom utfordrade han hästarna och gav dem vatten. Vi hade två hästar, ston, ibland en unghäst på tillväxt. Då ett sto fölade fick hon hålla till i ett större utrymme i stallet. Fölen var jättesöta. Det var inte så ofta vi hade föl i stallet. Pappa skötte också om utfordringen av den stora tjuren.

Vid niotiden var det dags för frukost. Sedan vidtog annat arbete på gården. Tröskning på logen, malning av havre på gröpkvarnen, skärning av hackelse till hästarna av råg- och vetehalm på hackelsemaskinen. Utkörning av gödsel på åkrarna (även vintertid med släde). Ett styvt jobb. Hemkörning av rovor från stybben och malning av rovor varje dag till korna. När vi tröskat skulle de tunga säckarna med säd bäras uppför en trappa till sädesmagasinet, också ett styvt jobb för ryggen. Vintertid skulle också årsveden, som behövdes för husets uppvärmning, spis, kaminer och kakelugnar, huggas. Då gick far och jag ut med såg och yxa i skogen. Vi stod i var sin ände av sågen och kunde då såga så nära marken som möjligt. Det var ett svettigt jobb, och far fick ta av den varma "storvästen". Vi hade 11-kaffe med oss ut i skogen. Ibland sågades lämpliga träd ner för att bli till plank och bräder för att användas till reparationer eller bli till virke för spånhyvlingen till taktäckning. Sedan drogs virket fram ur skogen med hjälp av en kraftig stocksläde. Det fanns ju alltid snö. Sedan skulle stockarna till ved kapas i lämpliga längder, c:a 30 cm. Vi hade ingen egen kapsåg utan lånade en sådan. Det krävdes tre man, en som lyfte kapklingan, en som matade fram stockar och en som kastade undan kubbarna. Då man behövde byta till nya spån på det stora lagårdstaket fick vi låna hem en spånhyvel som vi hyvlade spån med av särskilt fint granvirke. Det var ett styvt jobba att spika spån på taket. Det gjordes förstas sommartid och man fick inte ramla ner.

Mitt på dagen kl. 13 var det alltid middagspaus. Man kunde då också höra nyheterna i radion, vad som hände ute i världen. Det var ju världskrig 1939-1945. Jag tror vi köpte radio 1938. Vi fick då också telefon till huset. Pappa brukade sitta och prata långa stunder med andra bönder i socknen. Smedens fru skötte växeln och kunde avlyssna alla samtal om hon ville. Vid ettiden kunde vi också hämta skummjolk och vassla från mejeriet i Trädet vid mjölkbordet, och andra varor som ost och smör och så posten, Ulricehamns tidning, Morgonbladet m.m. Brev från utflugna barn. Telefon var dyrt att ringa riks och barnen hade naturligtvis ej telefon under studietiden.

Sedan var det ett eftermiddagspass till 16-tiden, då det var dags för eftermiddagskaffe och smörgås. Då vi var ute på fälten och arbetade med plöjning eller annat kom ofta mor eller Lilly med eftermiddagskaffet. Det smakade härligt ute i det fria och så fick hästarna vila och lite hö också. De gillade även sockerbitar.

Vid 18-tiden var det dags för kvällssysslor. Mjölkning, utfordring, ryktning av kor och hästar en gång i veckan eller mer. Det tyckte djuren om. Kalvarna skulle ha mat tre gånger om dagen, skummjolk med linfrö i älskade de. De fick väldigt fin päls av linfrömaten. Sommartid mjölkades korna på den plats de betade ute i det fria. Det gick för det mesta bra, och så skulle de ha vatten och tillsyn. Mjölken silades genom ett särskilt pappersfilter så den blev ren. Provtagning skedde med särskilda provtagare som reste omkring, senare på mejeriet där också fetthalten mättes. Jag tror att vi aldrig fick någon anmärkning på mjölken. Vi använde gårdens mjolk i hushållet, ej pastöriserad.

Den var väldigt god. Och varje morgon kunde mamma skumma av grädde på kvällsmjölken. Grädde till chokladen och kaffet ex. Vid 20-tiden på kvällen var arbetet i stall, ladugård och svinhus färdigt och folk och få kunde gå till vila. Men först kvällsmat.

Arbetsdagen varade från 7 på morgonen till 8 på kvällen, men med flera pauser. Arbetet på gården var väldigt fritt och man arbetade i den takt man önskade. Hektiska perioder var naturligtvis vårbruket på åkrarna samt höskörden och då säden skulle bärgas på sensommaren.

Men innan vårbruket började skulle den stora högen med kubbarna klyvas till ved som skulle vara lämplig för järnspis och kakelugnar.

Vintrarna var väldigt kalla i början av 40-talet. Under den värsta köldperioden var det -33 grader under ett par veckor. Tjälén gick långt ner i marken. Kylan trängde in överallt. Jag vet att pappa måste elda i en kamin i svinhuset, så inte grisarna behövde frysa. Jag låg i en kökssoffa i köket med halmmadrass den vintern. På morgonen när mor kom ner för att tända i köksspisen var det nollgradigt. Det var fimbulvinter. Vi kastade upp snö utmed väggarna till huset för att det skulle hindra kylan. Vid ett tillfälle, när jag klöv ved på vedbacken, det var nog i mars 1941, hände en olycka. Det var is på en del kubbar. Yxan slant och träffade vänster hand som jag höll kubben med. Den gick rätt igenom handsken, genom handloven nedanför tummen. Jag rusade in i köket. Det blev en röd strimma i snön efter mig. Jag svimmade av på köksgolvet en stund. Mor blev väldigt ängslig och försökte binda om så gott hon kunde. Sen tog pappa häst och släde och vi åkte till församlings-systemen. Efter omlappning bar det iväg vidare till Ulricehamn, fortfarande med häst och släde, till doktor Samuelsson på sjukstugan. Han stack en nål genom den avhuggna biten och frågade om jag kände något, men det gjorde jag inte. Vi syr fast den sa han. Med fem stygn sydde han fast den med grov nål. Jag svimmade två gånger. Han skrattade åt mig. Efter några dagar var jag på återbesök och han förundrade sig över att den börjat läka fast. Jag hade tur. Det blev ingen infektion i såret. Sedan kunde jag ej använda vänster hand under resten av vintern. Det dröjde ett par år innan jag fick normal känsel i den skadade handloven.

Vintern 1941 var fruktansvärt kall, även vintrarna 1940 och 1942. Jag vet att det dröjde till långt in i juni innan all snö och is smält i skogen. Vintern 1942 fick jag en dag förfärligt ont nedanför njurarna. Jag låg i en säng och vred mig av smärtor. Mamma blev orolig och trodde vi måste till läkare. Efter fyra timmar kände jag hur smärtorna flyttade sig neråt mot urinblåsan. Då släppte smärtorna plötsligt och jag kissade blod. Det hade tydligen bildats njursten (grus) som passerade genom de trånga urinledarna till urinblåsan. Någon läkare behövde ej anlitas. Njurgruset kom ut ändå. Men det var en otäck upplevelse. En annan skakande händelse inträffade när hästarna skenade för mig. Den var på hösten 1942 tror jag. Jag skulle skumplöja med en tvåbladig plog och pappa hade satt upp en stake som riktmärke för första fåran. Pappa åkte på något sammanträde och var ej hemma. Plöjningen gick bra men vid en vändning råkade den nervösa och ostyriga hästen Blenda komma inpå staken som pappa satt ut. Hon stegrade sig omedelbart och ställde sig på bakbenen och hästarna slet sig loss från linorna till plogen och skente iväg hem till stallet. Plogen och jag blev kvar på åkern. Tömmarna slet upp sår i händerna på mig. Hästarna blev rätt spaka och jag tog dem in i stallet. När pappa kom hem blev han först arg, men då jag sade att det var stakens fel, som han satt upp, lugnade han sig. Jag hade tur i olyckan. Det kunde ju ha blivit värre, ex. om jag fastnat i tömmarna. Enligt Knut blev Blenda lugn och beskedlig på ålderns höst.

Vårbruket

I slutet av april och början av maj skulle havren sås och bultas på åkrarna. Då var det bråttom. Och så skulle det gödslas, mest med naturgödsel från djuren. Konstgödsel köpte vi mycket lite, men till potatisen behövdes kali. Far köpte ett billast bränd kalk varje år som vi hällde vatten på och det blev pulver, som vi sedan strödde ut på åkrarna. Kalken kom från ugnar på Falbygden. Växelbruk tillämpades på en hektar i taget (10.000 m²). Havre ett år, nästa år potatis och rotfrukter, nästa år råg och vete som såddes på hösten, våren därpå såddes klöver och timotej i brodden. Året därpå blev det en riklig skörd av klöver och timotej, vall och bete för djuren fram på sommaren och hösten. Nästa år också vall (2:a året) och bete för korna efteråt. Klöver och timotej hängdes upp på rior för att torka. Det blev fin kvalitet på höet även om det regnade ibland. Då höet var torrt kördes det in på

Glada minner på lagårdsbacken

logen med harka, sedan med släphiss upp på hörännnet. Nästa år plöjdes vallen upp och så odlades ärtväxter. De skördades före blomningen och hängdes upp på rior. Ärtväxterna gjorde att jorden försågs med kväve gratis. Växelbruket gjorde att jorden höll sig frisk, fick näring och gav bra skördar. Konstgödning användes till potatisodling och ev. på vall. Bekämpningsmedel mot ogräs användes ej då. Då potatisen skulle sättas gjordes jorden ren från kvickrot först. Jag kommer ihåg att vi gick fåra upp och fåra ner för att dra upp eventuella tistlar också.

I början av 40-talet måste vi bespruta potatisblasten mot mjöldagg, annars vissnade bladen och det blev ingen potatis. Sedan kom det motståndskraftiga sorter också som klarade sig bra mot potatisröta. I rovlandet fick man ligga och krypa i fårorna för att gallra plantorna med rätt avstånd. En sommar, det var i Markalyckan, gallrade jag rovplantor. Det var varmt och jag låg med bar rygg mot solen. Aj, aj, på natten sved det som eld. Solen hade bränt huden allvarligt. Det tog nog två lager på ryggen och jag har fortfarande märken kvar på ryggen. Det blev en allvarlig minnesbeta. Men då förstod jag ej hur farligt det var att ligga med oskyddad rygg mot solen.

På mossen, fyra hektar, kunde bara odlas vall, omväxlande med havre. En sommar blev det väldigt bra havreskörd på en hektar på mossen. Havrekäringarna stod tätt, tätt, fyra neker i varje. När vi var färdiga med arbetet kom det två gubbar uppe från gården för att se på skörden. De var från Hushållningssällskapet. De var imponerade av vad de fick se. Deras besök resulterade i att pappa fick en utmärkelse, ett fint diplom som hänger som en tavla i Bollstorp. Havren sattes i "kärningar" med fyra neker eller i travar, 10 neker, för att torka före inkörningen på logen, där det blev fullt i sädesladan, "Säala", av havre. Rågen och vetet sattes upp på krakar för att torka och lades sedan upp på rännnet ovanför logen.

Det var mycket arbete med skörden. Pappa körde slåttermaskinen med nyslipad kniv och lade säden i lämpliga högar, där vi sedan tog upp den och knöt neker. Det behövdes minst tre stycken för att hinna med. Rågen och vetet slogs för hand med lie för det mesta. Då rågen och vetet skördats sattes nekerna upp i krakar (gubbar) för att torka med hjälp av riastakar. Sedan höet tagits av med slåttermaskinen hängdes det upp på riar för att torka eller så fick det ligga på marken och torka i solen. Det vändes också för hand med gaffel. Sedan kördes det ihop i strängar med höräfsa varpå det stäcktes i stackar, då det

var torrt. Så gjordes alltid med vallarna på mossen. På vägrenerna och mindre ängsbitar i Valla slogs gräset med lie. Allt togs till vara, inget hö fick lämnas kvar. Allt togs upp med gaffel och raka. På slutet av 40-talet (1947), då Knut tog över gården skaffade han så småningom traktor, självbindare, hövändare och gödselspridare. Mjölksmaskin skaffade pappa 1946, då inga barn var hemma längre. Han blev tvungen.

Dessutom blev mamma allvarligt sjuk vintern 1946. Till slut blev hon skickad till Borås lasarett och fick penicillinsprutor. Hon hade fått någon infektion i ryggen. Det dröjde länge innan hon blev återställd. Men hon kunde vara med i Västerås då Dagmar och Åke gifte sig i början av juni 1946. Pappa förstod att han inte kunde vara kvar på gården längre och sålde den till Knut och Ingrid 1947. De behövde då en egen gård och Ingrid var mycket lycklig att få komma tillbaka till barndomshemmet. Mamma och pappa bodde sedan ett år på övervåningen i Bollstorp innan de flyttade till Trädet 1948.

De första åren på 40-talet var ovanliga. Vintrarna var extremt kalla och långa, somrarna varma och torra. Höet blev kort, men av bra kvalitet. En höst fälldes vi flera aspar. Kvistarna med bladen lades i körhuset och blev till extra foder åt korna. De var förtjusta i aspmaten och åt med stor aptit även de mindre kvistarna.

Krigsåren 1939-1945

Jag minns den 30 september 1939 då andra världskriget bröt ut. Jag höll på att gräva ett dike ner på "stenvänne" då två jaktplan passerade över mitt huvud, två silverglänsande fåglar, antagligen på väg till Göteborg. Då ryckte tyskarna och ryssarna in i Polen och delade landet mellan sig. De närmaste sex åren dominerades nyheterna i radio och tidningar av krigshändelserna. Så kom det sovjetiska angreppet på Finland den 30 november 1939. Hitler och Stalin hade tydligen bestämt hur de skulle dela upp Europa (Ribbentropspakten). Alla trodde att Finland skulle bli ett lätt byte för ryssarna. Men ack vad de bedrog sig. Under det finska vinterkriget 30/11 1939 - 15/3 1940 vann den finska armén stora segrar på många fronter. Ryssarna var dåligt rustade för den finska fimbulvintern och frös ihjäl i mängder, ex. vid Soussalmi. Men till slut blev övermakten för stor vid Karelska Näset och det blev vapenstillestånd och fred. Finnarna var tvungna att avträda Karelska Näset och Petsamoområdet i norr till ryssarna. "Finlands sak är vår", så lät det i Sverige då och Sverige skickade vapen och förnödenheter till Finland och i slutet av kriget fanns en svensk frivilligkår på 8000 man i norra Finland. C:a 100.000 finska barn skickades till Sverige och i Bollstorp hade vi en fyraårig flicka Seja Kröger ett tag 1940. Men mamma orkade inte med henne så hon kom till ett hem i Borås på sensommaren. Vi fick flera brev från Sejas mamma (på svenska). I ett brev berättade hon att hennes yngre bror hade stupat vid fronten. Hon var mycket bitter. Seja lärde mig "Bä, bä vita lamm" på finska. "Bä bä valkia lamma sanko sulla villaja. Jaa, jaa rakas lapsi, pikki, pikki penjala". Hon hade ett väldigt häftigt humör så mamma orkade ej med henne. Så kom den tyska invasionen av Norge och Danmark i april 1940. Då trodde vi att nu är det Sveriges tur också. Men så blev det ej. Vi hade helt enkelt tur och genom vissa eftergifter för tyskarna kunde vi hålla oss utanför hela krigstiden. Knut blev inkallad tillsammans med 300.000 andra soldater.

Årets gång i Bollstorp - komplettering

Vår, sommar, höst (sommarhalvåret) var ju en tid då det var intensivt med arbete. Vintern var ju lugnare, men dagarna var fyllda med arbete då också. Mest med skötsel av djuren. Efter att skörden tagits in på sensommaren och hösten var ladorna fulla av årets skörd och den fina potatiskällaren var full av potatis och en stor stybbe gjordes för rovarna. Den täcktes sedan med halm, ris och jord, så den klarade sig mot vinterfrosten. Betet började ta slut i oktober och djuren ställdes in i lagårn för vintern. I oktober - november blev det tid över för annat arbete: höstplöjning, stenröjning och förbättring av åkrarna, även nyodling. Jag var med far och sprängde sten i Valla minns jag. Jag höll i borret och far slog med den tunga släggan. Sedan gällde det att ta skydd innan dynamiten exploderade. Min farbror Karl i Nannagården fick sitt ena ben avslaget vid en sådan sprängning i Nannagården 1949. Sedan fick han gå med ett träben resten av livet. Han hade inte tagit ordentligt skydd. Sedan körde vi bort de tunga sprängstenarna med hjälp av stenkran och stockvagn. Det var ett

vanligt arbete många höstar. Vi gjorde också förbättringar och nyodlingar på det stenrika s.k. "Stenvänne" och anlade en ny åker mot bäcken. En höst arbetade jag intensivt med nyodling. Jag var väl 15-16 år. Jag grävde upp ca 6000 m² nytt land med spade och grävde dessutom tre diken mellan mossen och gårdet. Det tog 14 dagar. Jag hittade ett par gamla läderstövlar i visthusboden som höll för arbetet. Jag var jättestark på den tiden. Då vi grävde en ny brunn på stenvänne för att få vatten till korna hittade vi en märklig rund svart sten längst ned och mycket tung. Den ligger vid spisen i vardagsrummet. Jag tror det var 1936. Som barn fick man 25 öre om man arbetade en hel dag åt grannen med tröskning. När jag blev äldre steg ersättningen till 2 kronor. Det var ont om pengar på 30-talet. Jag minns emellertid att jag fick 10 öre en påsk, kanske 1935. Det räckte till 10 påsksmällar. Sedan gjorde jag kraftigare påsksmällar genom att blanda ett slags pulver som lades under en sten och så slog man till med en stor sten ovanpå. Då smäll det. En höst lånade grannen och pappa en stor stenkross som jag matade med sten. Det blev makadam till framfartsvägen. Vi höll på 2-3 dagar. Den förde ett fruktansvärt oväsen och hörselskydd var okänt då.

Krigsåren 1939-1945 var det mesta ransonerat. Utländsk frukt fanns ej att köpa på sex år. Kaffet räckte inte långt men jag vet att mor drygade ut det med råg som hon rostade i ugnen. Grönsaker fanns ej i affärerna som nu. Alla som hade trädgårdsland odlade egna grönsaker och konserverade en del för vintern. Kålrötter, morötter, rödbetor och lök kunde man ju förvara i matkällaren. Jag kommer ihåg när mor kokade årets första grönsakssoppa i juni med färsk potatis. Det var mums. Ärtor odlades också för ärtsoppa på vintern. Mor hade fina grönsakssängar i trädgården. Tomater odlades inte men fanns visst i affärer i staden. Trots allt var vi friska och krya. Mor var intresserad av trädgården och hade fina blomsterrabatter och södra väggen full med klängrosor. Som barn gick jag ofta ut på ängarna och njöt av blomsterprakten. I Valla fanns de numera sällsynta "slättergubbarna", Hästfibbla. De finns ej nu längre.

Ingrid och Knut gifte sig på Lunnern i juni 1940. Då fick han två dagars permission för detta. Det var en bister och nervös tid. Sveriges statsminister Per-Albin Hansson sa att Sveriges beredskap var god. Men armén var i dåligt skick efter tidigare avrustningar och soldaterna hade knappast något att sätta emot om tyskarna kommit.

Bröllopet i Lunnern blev extra festligt då Åke kom med en vit mössa på huvudet från Göteborg, där han efter tentamen kommit in på folkskoleseminariet. Han var jätteglad. Det togs endast in 24 manliga elever i hela Sverige och endast i Göteborg, i stenhård konkurrens.

Kriget förde med sig brist på mat och bränsle. Alla personbilar fick pallas upp. Armén måste ha all bensin och även däck. Nästan all uppvärmning skedd med ved i städerna. Det blev stora vedtransporter med gengasdrivna lastbilar. Vi sålde en hel del ved minns jag och all potatis vi kunde undvara. Mjölken och potatisen blev nog inte ransonerad, annars var det ransoneringskort på allting, även kläder och skor. Vi som bodde på landet på gården hade ju ingen brist på mat eller ved. 1941-1942 började Tyskland bombas med stora fyrmotoriga plan s.k. "flygande fästningar". En del förrade sig över Sverige efter att ha bombat Berlin. En natt hösten 1942 hördes ett väldigt dån över Möne och sen ett väldigt brak. Det var en "flygande fästning" som kommit fel. Planet skulle till England. Så tog bensinen slut och de tio flygarna var tvungna att hoppa. Alla klarade sig. Det var en kanadensisk besättning. De knackade på i gårdarna. Ingen förstod vad de sa men de begrep att de var i Sverige. De blev överlyckliga. De inkvarterades på hotell i Ulricehamn. Planet plöjde en gata genom skogen fyra kilometer hemifrån mot Blidsberg och gick i tusentals bitar. Ingen människa blev skadad. Jag cyklade dit och plockade upp några aluminiumbitar och tog med mig hem. Det var ett farligt hanterande. Andra killar hittade stora kulsprutepatroner - livsfarligt.

Då tyskarna anföll Sovjetunionen 1941 passade finnarna på att ta tillbaka de förlorade områdena, det s.k. fortsättningskriget 1941-1943. Men då de tyska arméerna var på återtåg anföll en stor rysk armé Finland på nytt och finnarna tvingades att återlämna de tidigare områdena. För att få fred tvingades de också köra ut de tyska soldater som fanns i Finland. Knut var inkallad vintern 1944 till Tornedalen för bevakning. Det var 30 grader kallt. På andra sidan Torneälven brände de retirerande tyskarna de finska byarna, tätt följda av finska trupper. Befolkningen flydde till Sverige med sina

djur. Även en del tyskar togs om hand på den svenska sidan. Trots kriget och avspärningar lär svenska folket varit väldigt friskt under krigsåren och bra tandhälsa. Ingen utländsk frukt fanns att köpa på sex år och risgryn fanns bara till julgröten på julafton.

Studier

Åke ansågs vara en superbegåvning. Han fick börja i första klass vid sex års ålder. Han var stor och stark och kunde börja skolan tidigare. Men han fick ej sluta skolan förrän vid 13 års ålder enligt skollagen så han fick gå ett sjunde år i skolan och läraren Arne Samuelsson fick ordna med extra kurser för Åke.

Han hjälpte pappa hemma på gården fram till 1937 då han fick gå direkt till andra årskursen vid Jönköpings Kristliga Folkhögskola. Han tenderade in första gången på seminariet i Linköping 1938 men kunskaperna räckte naturligtvis inte till. Nästa år läste han någon Hermodskurs och kanske gick en preparandkurs i Linköping men kom inte in, blev reserv. Det var rätt krävande att komma in på folkskoleseminarierna på den tiden. De var eftersökta. Nästa år gick han på preparandkurs i Göteborg och tenderade där vid intagningsproven. Då togs bara in 24 elever i Göteborg på fyraåriga linjen i hela Sverige. Han kom in, en bra prestation. Det var ju krigstid. 1941 togs inga elever in någonstans i Sverige.

Då Åke tog examen 1944 väntade en 17 månaders militär-tjänstgöring. 1944 hade han blivit bekant med Dagmar Kumlin, sjuksköterska, genom sin bästa vän i klassen. De gifte sig 1946 i Västerås. Vid vigselakten i missionskyrkan hade han glömt vigselringen på hotellet, en malör som resulterade i att han höll på att svimma av vid altarringen. Men Dagmar fattade galoppen och tryckte ner hans huvud vid altarringen och efter några sekunder reste han sig upp. Pastorn tog av sin ring och lånade den till Åke - dramatiskt! Men det blev ett stort och festligt bröllop i Västerås. Efter sommaren bosatte sig Dagmar och Åke i Stjärnhov där han blev lärare för svårhanterliga barn från Stockholms Stadsmission. Han läste vidare till speciallärare i Stockholm en termin 1949 och blev sedan rektor för en särskola i Strömsholm. 1956 blev han rektor för Gersilla-skolan i Kungsör, en internatskola i Södermanland. Den var då Sveriges modernaste. 1970 blev han sarskolechef i Västmanlands och Örebro län och bosatte sig i Västerås.

Ingrid var studiebegåvad och hade naturligtvis lyckats med studier, men började redan 1935 sällskapa med Knut och han ville ej att hon skulle gå på folkhögskola. I stället praktiserade hon med matlagning m.m. i Ulricehamn. Hon gifte sig med Knut 1940 och blev bondhustru. Hon hjälpte till med verksamheten i Kärråkra missionshus. På 60-talet tog hon körkort och köpte bil och fram till 1981 arbetade hon som vårdbiträde på ålderdomshem i Ulricehamn. Hon var mycket omtyckt av de gamla. 1982 köpte de Sigbo och flyttade till Trädet. De två sista åren bodde hon i Ulricehamn och Knut måste till demenshem. Ingrid avled av hjärnblödning i juli 1998 och Knut dog i oktober samma år. Ingrid blev drygt 80 år och Knut 83 år. Ingemar, yngste sonen, har Bollstorp som fritidsgård.

Så var det min tur efter Åke. Då Åke var hemma på jullovet 1942 satt vi vid köksbordet och pratade. Då sa Åke till pappa: "Jag tycker att Mats också ska få gå på folkhögskolan i Jönköping." Det blev startkicken för mig. Far samtyckte. Han hade stort förtroende för Åke.

Våren 1943 anmälde jag mig till första årskursen vid Jönköpings Kristliga Folkhögskola och började där i oktober 1943. Jag visste då inte att jag skulle fortsätta studierna. Jag trodde att det skulle bli ett tillfälligt studium där. Som rumskamrat fick jag en pojke från Blidsberg, Lennart Børsbo (Karlsson) från Børsbo gård i Blidsberg. Det var jättekul att gå på folkhögskolan, trevliga kamrater, trevliga lärare. Då de sju månaderna hade gått på folkhögskolan hade jag bestämt mig. Jag skulle fortsätta att studera. Studierna på folkhögskolan gick bra, mycket bra, och jag fick bokstipendium.

Jag fick blodad tand för studier. Men jag tyckte att jag hade luckor i kunskaperna. Hösten 1944 anmälde jag mig till en realskolekurs på Hermods korrespondensinstitut. Alla ämnen utom tyska, som ej behövdes för att tenta in på folkskoleseminarium. Jag läste in hela kursen till slutet av maj 1945. Jag hjälpte pappa med det nödvändiga arbetet på gården. Lilly var ju kvar hemma också. Jag läste kvällar, helger och ibland på dagtid. Jag hade jobbat hårt. De bästa kurserna var i matematik, fysik, kemi, biologi och engelska. Jag anmälde mig till tentamen vid Göteborgs folkskoleseminarium i juni 1945. De tog bara in tolv elever av 100 sökande, däribland var det ett tjugotal studenter. Det var tufft. Jag blev godkänd, men kom ej in. Men det var ett gott försök. Nästa år gick jag på en förberedande kurs (preparandkurs) i Karlstad. Började där i januari 1946 och tenderade där i 10 dagar i juni. Preparandkursen tyckte jag ej gav mycket. Jag bad att få slippa timmarna i matematik som inte gav något. Jag och en kamrat från Timmele, Sten Carlsson, bodde helinackorderade i ett hem. Tentamen började med svensk uppsatsskrivning samt prov i matematik, både skriftligt och muntligt. Så var det avbrott under pingsthelgen och jag fick åka till Åkes och Dagmars bröllop i Västerås. Jag blev godkänd och kunde fortsätta tentamen i alla övriga ämnen, dessutom prov i sång och musik samt slöjd. Jag hade en känsla av att allt gick bra. Då allt var klart samlades alla i den stora aulan, och döm om min förvåning då rektorn ropade upp mitt namn som nummer två av 400 sökande. Jag blev jätteglad och kände mig verkligen lättad. Min kamrat, Sten Carlsson, fick sedan komma in som reserv. Hermodsstudierna hade gett resultat. Nu var det brist på lärare och det togs in två klasser i Karlstad, 48 elever. Lennart Börsbo kom också in året därpå, 1947.

Militärtjänst

Dagen efter ryckte jag in i militärtjänst, den långa vägen till Boden. Jag skulle till SIB, signaltruperna, och utbildades till radiotelegrafist. Man fick lära sig att hantera morsealfabetet. Tjänstgöringen var dräglig men det mesta av militärtjänsten var ointressant och en del odrägliga befäl, särskilt en furir som vi avskydde. Tiden i Boden blev dock ganska trevlig. Jag sökte mig ifrån det tråkiga kasernlivet på kvällarna, besökte soldathemmet, träffade trevliga ungdomar i missionskyrkan som jag ofta var tillsammans med. En kamrat som var från I 19 i Boden var jag ofta tillsammans med liksom ungdomarna i SMU. Han gifte sig sedan med en av flickorna i gruppen. En helg reste jag och Håkan och flickorna Björklund med bil till Harsprånget uppe i Stora Lule älv strax nedanför Porjus. Det var ett oerhört mäktigt vattenfall som nu är Sveriges energirikaste kraftstation med en fallhöjd på över 100 meter. När jag var där uppe 1987 fanns bara nakna berg, kraftledningar och transformatorstationer. Harsprånget var 1946 en mäktig upplevelse. Nu är hela Lule älv utbyggd med dammar och kraftverk och är Sveriges energirikaste älv. Sommaren var fin däruppe och solen sken varje dag i nästan fyra månader. Men på grund av utstrålningen var det kallt på nätterna. Vid midsommar gjorde de en busstur för oss som kom från södra Sverige. Det var för långt att åka hem. Vi fick åka till Edsforsen och se på laxfisket. De meterlånga stora laxarna fångades i fällor. När vi kom hem till Boden blev vi bjudna på lax till middag. Kalasmat! I övrigt var maten urusel i Boden. När finnkompagniet från Tornedalen hade varit på en mycket hård marsch och kom hem fick de sura pannkakor. Finnarna gick upp och lade sig i sina sängar och gick inte upp förrän de lovat att maten skulle bli bättre. Den blev sedan bättre.

Jag fick också vara med om två surströmmingsskivor, en i Boden och en i Luleå till sammans med SMU-ungdomarna. Jag fick äran att öppna burken i Boden. Skivan var i sommarhemmet vid Lule älv. Lukten var minsann inte angenäm, men det var mycket gott till mandelpotatis, tunnbröd, smör, svagdricka m.m. En cykelutflykt gick till Harads några mil från Boden, tillsammans med SMU-arna. En av grabbarna på luckan var därifrån. Det var ett sommarmöte i Harads som ligger vackert vid Lule älv. Flickorna tältade på gården och vi pojkar låg på golvet i ett uthus. Men usch vad jag frös den natten. Nästa dag blev vi grabbar (militärer) bjudna på middag i det enkla bondhemmet. Middagen bestod av en stor skål med långfil, egenhändigt tillredd på gården? En skål med smör och en med blåbärssylt stod på bordet. Jag hade aldrig ätit långfil förut (Hemma hade vi filbunke på sommaren men den var som vanlig fil, fastän tjockare). Jag fick börja med att ta slevan med långfil. Jag tror att jag fick lyfta slevan en meter innan den sega filen släppte, därav långfil. "Vad ska vi ha smöret till?" sa jag. "Dra ut lådan under bordet" sa husbonden, och där låg det härliga ljusa

tunnbrödet, bakat i en ugn på gården. Allt smakade förträffligt och vi blev verkligen mätta. Sen var det sång och musik och predikan ute på tunet. Jag kommer ihåg att Filip Wallin talade. Han var då ungdomssekreterare i Norrbottensdistriktet. Jag träffade honom så sent som 1992 på Gärdebygården då Gunvor och jag var där. Nu är han död.

En gång fick jag permissionsförbud i två timmar. Kaptenen på SIB kom ridande på en häst i folkvimlet. Jag såg honom inte. Men nästa dag vid uppställningen dök han på mig och det blev permissionsförbud som straff i två timmar. Ljöljligt. Jag kunde ju inte hälsa på honom då jag inte såg honom. Senare avskaffades hälsningsplikten då man var utanför kaserngården.

I oktober skulle vi som var söderifrån åka ner till Skövde, signalregementet där. Den sista dagen kom vintern till Boden. Det snöade då vi tömde våra halmmadrasser och lämnade in utrustningen. I Skövde var det mildt höstväder och allting var bättre där. Bättre mat, bättre logement och bra befäl. Jag försökte få kontakt med SMU i Skövde, men där var de ganska avogta till militärer. Jag gick flitigt till Prins Oscars soldathem och även Svenska kyrkans soldathem på P4. Där blev jag bekant med soldathemsföreståndaren, en präst, och hans hustru var lite släkt med pappa. Jag fick sköta orgeln där, vid de andakter han hade. Varannan vecka åkte jag hem till Bollstorp och hälsade på far och mor. Ingrid och Knut flyttade sen till Bollstorp i mars 1947.

Påskafton blev det dramatiskt i Möne. Då jag tittade ut genom fönstret stod Möne kyrka i brand, ett stort brinnande flak från taket blåste iväg med vinden. Pappa gick dit med det fanns naturligtvis inget att göra. De som först kom dit lyckades rädda en del kyrksilver. Några år senare byggdes en mindre kyrka på samma plats.

I april var militärtjänsten i Skövde slut och vi fick åka upp till Boden igen. Vad göra? Utbildningen var ju avklarad men vi måste göra våra tolv månader. Då vi lämnade Skövde var det vår. Då vi kom till Boden var snön en meter djup. Det skulle bära iväg till fjällen. Vi fick ut fullständig vinterutrustning, skidor, pulkor och matpaket för tio dagar. Vi träffade våra gamla kompisar i plutonen. Det var ju trevligt. Så bar det iväg med buss till Kiruna, där vägen slutade då. Vi fick ligga över hos fältjägarna i Kiruna. Vi besökte en sameskola i Jukkasjärvi utanför Kiruna och tittade på deras slöjdalster. Jag var också en kväll på möte i Kiruna missionskyrka. Sedan åkte vi tåg till Abisko där vi inkvarterades i lappkåtor med björkris på golvet och en kamin i mitten. Vi lagade vår egen mat på medhavda spritkök. Nu skulle de testa vad vi sörlänningar gick för. Vi tog tåget till Kopparåsen. Sedan en hård skidtur uppför Låktatjockos branta sidor med pulka efter. Jag och en norrlänning drog en pulka. Uppe på Låktatjockos turiststuga, Sveriges högst belägna turiststation, blev det paus och medhavd fika. Sedan bar det utför med rejäl fart ned till Björklidens turiststation. Jag vet att vi gjorde en ordentlig vurpa på ett ställe. Lyckligt och väl kom vi ner men det var farliga branter på sidorna. Nästa dag gjorde vi en tur mot Lappporten men vi kom inte fram. Det var för långt. Följande dag skulle fjällmarschen börja kl. 6 på morgonen. Den var frivillig. Det var bara jag och två sörlänningar till som följde med norrlänningarna. En del hade fått skavsår. Det blev en jobbig dag. 20 minusgrader på morgonen och ständigt uppför en stigning på minst 600 meter. Jag drog en pulka efter mig lastad med mat, spade, radioutrustning, en 30 kilo tung ryggsäck på ryggen med renfäll och tjock fårskinnspäls ovanpå. Varje timma var det tio minuter rast och då direkt på med fårskinnspälsen så att vi ej kyldes ner. Anoraken frös till ett ispannar. Vi skulle ända till Aulejärvis turiststuga fyra mil från Abisko första dagen. Så var det också två raster, då vi lagade mat. Befälet drog inga pulkor och hade inga ryggsäckar. Vi hade en hundpatrull som drog pulkor åt befälet. Hundarna var fantastiska att arbeta, schäferhundar. När klockan var tio på kvällen blev det snöstorm och mörkt och jag kunde inte se spåret längre då jag vid ett tillfälle åkte först. Jag sa till kaptenen att spåren inte gick att urskilja. Då tog han upp sin karta och kompass och vi gick efter den en stund. Då plötsligt fick jag se ett ljus i mörkret. Det var en turist i Aulejaures turiststuga som tänt ett ljus i fönstret. "Kapten", sa jag, "nu är vi framme", men vi höll på att åka förbi. Då hade vi fått gräva ned oss i snön. Nu slapp vi det. De andra pojkar hade ej sett någonting. Alla var förbi av trötthet. Vi inkvarterade oss där. Skönt, klockan var 12 på natten. De trogna schäferhundarna var fantastiska. Jag råkade trampa på en tass på en av hundarna. Han tjöt till och tittade stort på mig. Hundarna skulle också ha mat, köttben. Nästa dag sken solen och det blev en behaglig färd de två milen till

Sälkastugan. Där fanns bastu. Sedan rullade vi oss ute i snön. Efter Sälka återstod de dryga två mil till Kebnekaise turiststation. Vi åkte genom Ladjovagge med lodräta stup på båda sidor. I Kebnekaise fick vi bo i kåtor med torvtak. Det var rätt varmt och skönt där. Nästa dag skulle de som ville göra en tur till Kebnekaises topp, 2123 m. ö.h. Jag avstod och även de båda andra sörlänningarna. Det var fint väder. Vi låg och solade oss i snön. Nästa dag skulle vi ta sista etappen till Nikkaluokta c:a 2 mil. Då var det mildväder och väldigt bakhalt minns jag. En av mina kamrater, en sörlänning, hade fått lunginflammation och honom fick vi dra i en pulka. Furir Dalberg, den onde, var ganska irriterad. Vid Nikkaluokta väntade en militärbuss och vi kunde lämna skidorna för gott. Den körde över Paitasjärvis is som var tillräckligt tjock. Bussen körde minst två mil innan vi kom till en väg den sista biten till Kiruna. Förläggningen hos fältjägarna. Killen som blev sjuk kom till sjukhus i Kiruna och blev frisk. Nästa dag bar det iväg hemåt till Boden. Nu var det helt annorlunda där. Den mesta snön hade smält. Nu var vi inne i maj och så blev det inlämning av all utrustningen och materialvård. Sen blev det två veckors tjänstgöring på fasta radion i Luleå för mig och en kompis. Vi tjänstgjorde i fyratimmarspass såväl natt som dag och bodde på ett regemente. Det var intressant. Vi sände och tog emot telegram och hade trafik med Boden, Umeå och Kiruna. Efter detta var det inte mycket mer att göra. Vi besökte de centrala delarna av Bodens fästning, men fick skriva på en förbindelse att ej uppge vad vi såg. Så blev det avrustning och militärtjänsten var slut. De sista dagarna slog björkarna ut. Det gick väldigt fort.

Vid hemresan stannade jag till i Uppsala och Stockholm. I Stockholm övernattade jag på en bänk i Kungsparken tillsammans med andra uteliggare. Jag passade på att se mig omkring i Stockholm då jag inte varit där förut. Sedan fortsatte jag till Stjärnhov, där Åke mötte mig vid tåget och stannade hos Åke och Dagmar ett par dagar. Anders var då tre månader gammal och jag fick ta hand om honom en kväll då Åke och Dagmar skulle till en kollega. Det gick bra. Jag körde honom i vagnen hela tiden och han var nöjd. En eftermiddag fick jag berätta för eleverna på skolan om den äventyrliga fjällmarschen. De var helt tysta och lyssnade intensivt hela tiden. "Ovanligt", sa Åke.

Så kom jag hem till Bollstorp. Men jag kände mig överflödig där och ringde till Nannagården i Solberga, pappas barndomshem. Farbror Karl sa att jag var välkommen. De behövde arbetskraft. Förutom farfar och farmor, farbror Karl och Gunnar, faster Anna (alla ogifta) var också faster Märta där med sina barn Gustav 12 år och Gudrun 10 år.

Nannagården

Det blev till att hugga i direkt med hårt arbete. Vi skulle rensa upp ett djupt dike som gick till Ätran. Det var tungt att kasta upp de tunga och blöta jordkokorna två meter upp i luften. Det gick åt åtskilliga liter enbärdrick i värmen. Sedan skulle den stora ladugården rödmålas med Falu rödfärg. Jag fick göra det mesta jobbet då det var lättare för mig att stå på stegar. Då jag målade norra gaveln var det så högt att Karl band ihop två stegar. Han höll i stegarna medan jag målade - farligt! Midsommarnatten glömmar jag aldrig. En ko saknades på kvällen. Vi upptäckte henne i vattendammen. Hon hade också fött en kalv som låg där med näsan i vattnet. Han överlevde. Men kon orkade inte upp. Hon var rätt stel. Vi fick

hämta en häst och till slut fick vi upp henne och hon kunde gå hem till ladugården. Det var midsommarnatten i Nannagården. Sedan fick jag hjälpa till med höbärgningen också. Jag fick också vara med om ett kalas i Träbena kvarn, som drevs av en kusin till pappa. Jag blev bekant med sysslingar och andra släktingar. Då jag var i Nannagården gjorde jag också en cykeltur, en söndag, och hälsade på tre morbröder som bodde i Sandhem, Bjurbäck och Liared. De hade varsin gård. Det var trevligt att träffa dem. Axels äldsta dotter Majken var då nygift. Jag hade tänkt pressa ett par byxor innan jag cyklade från Nannagården men det fick jag inte för farmor Augusta. Det var ju söndag och då

skulle inget onödigt arbete göras. Faster Märta spelade ofta på orgeln i salen och vi sjöng tillsammans. En gång var jag och Gustav och badade i kvarndammen i Träbena. I slutet av juli tog jag ledigt en vecka och åkte på ungdomsläger till Smögen. Cyklade till Borås, 6 mil, sedan med tåg till Göteborg. Låg över i Metodistkyrkans elevvlogement. Nästa dag båt till Smögen. En underbar resa i skärgården och servering ombord. Men en del blev sjösjuka av dyningarna. Lägret på Smögen blev en fullträff. Vi var minst 100 ungdomar. Pojkarna låg på golvet i en gymnastiksal. Härliga salta bad och varma klippor. Kvällsluften var som bomull kring kroppen. Vi simmade också till andra öar med följebåt. En gång satte jag foten på några vita snäckor, havstulpaner. Det skulle jag inte ha gjort. Jag fick sår under foten, en ny lärdom. Det var en härlig vecka med trevliga ungdomar. En del kände jag förut, men jag lärde känna en ny kamrat, Erik Jansson från Vara. Efter återresan med tåg

Hela Nannagårdsfamiljen samlad 1947

till Göteborg och till Borås fortsatte jag de sex milen med cykel och kom hem till Nannagården frampå efternatten. Karl var var pigg på att ut och cykla. En dag cyklade vi till Filip i Ryttagården i Fiflered. ...
(två rader oläslig text).

Fram i augusti var det dags att ta havre, råg, vete m.m. I mitten av augusti lämnade jag Nannagården med 400 kronor i fickan. Mitt arbete var säkert värt det. Alla tyckte det var roligt att jag varit där. Jag passade på att köpa en kostym i Åsarp innan jag fortsatte till Bollstorp. Sen var det dags att resa till Karlstad och börja på seminariet efter ett års uppskov på grund av militärtjänsten.

I Karlstad

Jag hamnade i 14 A. Där fanns också Gunnar Jansson från Vara. I 14 B fanns Lennart Börso från Blidsberg. Så bodde jag och Lennart i ett hus vid Sommarro där vi hyrde var sitt rum. Men tanten eldade dåligt och det blev så kallt i rummet att vi måste flytta efter en termin. Vi fick då hyra varsitt rum i ett nybyggt hus där seminarielärare Wiklund bodde. Jag och Gunnar hyrde hos John W. medan Lennart B och G. Ernard hyrde hos Hjalmar W. Där fick vi stanna en termin. Sedan hyrde jag och Gunnar ett stort rum hos en änka på Tingbergsgatan. Där bodde vi tillsammans ett år. Seminarietiden gick ganska fort med mycket arbete, skrivningar och tentor. Gunnar hade lite bekymmer med matematiken och en dag före en skrivning var jag hemma och undervisade honom. Nästa dag blev det förhör av rektor i klassen på grund av stor frånvaro. Han dök på mej först. Jag sa direkt att jag var hemma och räknade. Han blev paff av det rättframma svaret. Sedan erkände alla samma sak. I parallellklassen sa alla att de hade olika sjukdomar då rektorn frågade ut dem. Han förstod att alla ljög. Efter denna händelse hade rektor Grönberg en särskild respekt för den klass jag gick i och i synnerhet för mig.

Höstterminen 1948 var jag i Fritsla utanför Borås och vikarierade för rektorn som var sjuk. Det var en fjärdeklass och vikariatet varade i sex veckor. Rektorn i Karlstad gav mig ledigt. Det fattades lärare i skolorna så seminaristerna fick hjälpa till. Jag tjänade 1500 kronor skattefritt. Jag skulle till England sommaren 1949 så pengarna behövdes. Biljetten fram och tillbaka kostade 400 kronor.

Sommaren 1948 hjälpte jag pappa. De bodde då i Trädet. Han skulle bygga hus nästa år och han bad mig gräva grunden till huset och även till avloppsledningen. Det var ett styvt jobb med spade och kärra. Det tog 14 dagar. Jag var också i Nannagården och hjälpte till. Jag tror jag var på läger på Skottek också.

Mönebo i Trädet

I januari 1949 träffade jag Gunvor utanför Betlehemskyrkan. Hon blev min livskamrat. Gunnar kände henne från Götenetiden och han presenterade henne för mig. Gunvor bjöd hem några kamrater på kyrkkaffe, denna glada och trevliga flicka. Hon hade en ettrumslägenhet på Karlagatan 16B i stadsdelen Herrhagen. Jag lade märke till vad trevligt hon hade i rummet med vackra konstföremål på bokhyllan. Det var första träffen.

Gunvor hade kommit till Karlstad 1/7 1948 och fått tjänst på bokavdelningen i Hjalmar Pettersons bokhandel som låg vid torget nära stadshotellet. Sen träffades vi mer regelbundet under vårterminen 1949 och lärde känna varandra mer och mer. Jag förstod att Gunvor var något för mig, denna glada, rara och fina flicka. Gunvor var med och sjöng i kören i Betlehemskyrkan under Stig Törnelds ledning som alt. Jag var också med och hjälpte till vid konserter med basstämma. Vackra söndagar gjorde vi långa promenader i Karlstads omgivning. Jag fick genom Gunvor lära känna hennes vänner, fm. Sjölin, Ingrid Matsson (gift Hårsmar), Gertrud Stark, båda lärare. Samt Kajsa och Britta Wikholm, Anita Johansson (gift Erseus). Hon är konstnär. Vi har en tavla av henne i vårt hem. Gunvor och jag åt ofta lunch tillsammans på källaren Munken.

Sommaren 1949 hade jag planerat en resa till England bl.a. för att förkovra mig i det engelska språket. Jag hade redan hösten 1946 en penfriend i England, Audey Illingworth, bosatt utanför London i Isleworth, (adressen fick jag genom en lumparkompis). Hon ordnade så att jag fick bo sex nätter i London, tre nätter på ett vandrarhem och tre nätter på ett enkelt hotell för arbetssökande. Jag hade tjänat 1500 kronor hösten 1948 så pengarna räckte. Det blev båt från Göteborg med Svenska Lloyds Britannia. Lily vinkade av mig vid kajen, klädd i sjuksköterskeuniform. Hon läste till sjuksköterska på Sahlgrenska (först gick hon på folkhögskola i Jönköping och sedan praktiserade hon sjukvård i Värnamo bl.a.) Hon gifte sig 1952 med Lennart Mönefors, som hon träffat på folkhögskolan. Han gick sedan på folkskoleseminariet i Göteborg och tog examen 1954, tror jag. De har bott i Göteborg hela tiden.

.....

Utdrag från sidan 34 i biografien:

Jag började nu sista året på seminariet och på hösten 1950 skrev jag studentstil i engelska, redogjorde för 1000 sidor engelsk text, prov även i engelsk fonetik. Det gick bra och jag fick behörighetsintyg att undervisa i engelska i folkskolan. Lektor Lidell märkte på mitt uttal att jag hade varit i England.

Mot slutet av 1950 planerade vi för bröllopet. På min 25-årsdag fick jag en fin oljemålning på Gunvor. Hon var borta en söndag i fyra timmar. Det var hemligt. Konstnären hette Karl Hannover, tysk. Målningen blev väldigt lyckad. Gunvor kom ofta med trevliga överraskningar. Julen firade vi i Zinkgruvan och då fick jag den fina portföljen i äkta läder. Gunvor lät se en mycket vacker sidenklänning i Maria Stuart-stil av en sömmerska. Den blev dyr så hon men utomordentligt fin. Vigsel i Hammarö gamla kyrka trettiondagen den 6 januari 1951. Vigsselförrättare var komminister Gunnar Malmeström, bror till biskop Elis Malmeström.

Middag på KFUM:s matsalar för ett tretio-tal gäster. Kalkonmiddag. Våra föräldrar, syskon med respektive, samt vänner i Karlstad. En klasskamrat till mig sjöng i kyrkan. Han var en duktig sångare. Ett tal kommer jag ihåg, Åkes. Han använde ordet "Mats" som betyder "musikalisk, arbetsam, trogen och salig". Vad de andra sa kommer jag ej ihåg. Dagen efter bjöd Maurice Nicolls på lunch i Karlstads stadshotell, Gunvors syster Majbrits man. De vigdes sedan i England och bosatte sig där. Så tog terminen slut och det var dags för examen på seminariet och Gunvor uppvaktade mig på skolgården med blommor. Pappa kom också.

.....